

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعيات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اجتهاد و تقلید و نقش آن در تقنین فقه اسلامی (رساله ماستری)

محصل: الدیس "منیب"

استاد رهنما: دکتور مصباح الله "عبد الباقی"

سال: ۱۳۹۸ هـ. ش - ۱۴۴۰ هـ. ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اجتهاد و تقلید و نقش آن در تقنین فقه اسلامی

(پایان نامه ماستری)

محصل: ادريس (منيب)

استاد رهنا : دكتور مصباح الله (عبد الباقي)

سال : ۱۳۹۸ هـ ش - ۱۴۴۰ هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم دینیس ولد محمود ID: SH-MSF-97-353 نمبر محصل نور ششم فقه و قانون
که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: اجتهاد و تقلید و نقش آن در تقنین فقه اسلامی
په روز ۱۳۰۱/۱۲/۲۷ تاریخ ۱۴۰۱ ش موفقانه دفاع نمود، و په اساس
بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره په عدد) نود پورک (نمره په حروف) گردید، موفقیت
شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد سلیم منلی	عضو هیات	
۲	استاد وزیر محمد سعیدی	عضو هیات	
۳	دکتور مصباح الله عبدالباقي	استاد رهنا ورنیس چلمه	

معاون علمی

امر بورده ماستری

خلاصه بحث

این بحث در مورد اجتهاد و تقلید و نقش آن در تقنین فقه اسلامی است. اجتهاد عبارت از به کار انداختن توان علمی عالم مجتهد است در موضوعاتی که محل اجتهاد میباشد در همه موضوعات باشد یا در برخی موضوعات، اجتهاد در هر عصر و زمان بوده و بخصوص در این عصر راجع به موضوعات جدید، به اجتهاد خیلی نیاز است بخصوص به اجتهاد جماعی زیاد ضرورت است و همینگونه برای اشخاص و افرادی که توان اجتهاد را ندارند نیاز است که در احکام فقهی و فروع از مجتهدین تقلید کنند و همینگونه برای قضات مقلد تقنین فقه اسلامی خیلی نیاز است و قضیه تقنین فقه اسلامی در تاریخ اسلامی سابقه دارد و در کشور عزیز ما نیز در مراحل مختلف تاریخی از سوی حکومت های وقت مورد توجه قرار گرفته است. و تقنین فقه اسلامی در این عصر زیاد مورد بحث و جلب توجه و نظریات علماء مبنی بر جواز و عدم جواز آن، قرار گرفته است. هنگامیکه قضات مجتهد باشند و اجتهاد رونق و ترقی داشته باشد به تقنین فقه اسلامی ضرورت نیست و عدم تقنین بهتر است چونکه تقنین فقه اسلامی، اجتهاد قضات مجتهد را محدود و یا معطل میسازد و یک مجتهد ملزم نیست که از اجتهاد دیگر مجتهد پیروی کند و همچنین حق در یک مذهب، معین نیست. وقتی که قضات مجتهد بوده باشند و تقنین فقه اسلامی یک مجتهد را به اختیار یک رأی معین اجتهادی ملزم میگرداند که این کار متعارض با مجتهد بودن آنان میباشد بنا بر این باید فقه اسلامی تقنین نشود. بنا بر این تعدادی از علماء بر منع تقنین فقه نظر دارند و دلایل خود را گفتند. ولی هنگامیکه قضات مقلد باشند و توان اجتهاد را نداشته باشند مانند که امروز بیشترین قضات در کشورهای اسلامی چنین میباشند باز در این صورت به تقنین فقه اسلامی خیلی نیاز است و تقنین آن بهتر است و برای آنها زیاد سهولت ها را ایجاد میکند یعنی در صورتیکه فقه اسلامی بنا بر مذهب معین یا اقوال راجح از هر مذهب، ماده وار به شکل قانون تدوین و تنظیم شود تا مراجعه به آن برای قضات در حل قضایا آسان گردد و از سردرگمی های جهت اختلافات اجتهادی جلوگیری شود و قضات بر فیصله به طبق آن ملزم شوند، این کار به مصلحت جامعه اسلامی است. که تعدادی زیاد علماء نیز بر جواز و تقویه و ترویج عملیه تقنین فقه اسلامی موافق هستند و نظریات و دلایل خویش ارایه نمودند.

پس بنا بر این من رساله خود را در باره اجتهاد و تقلید و نقش آن در تقنین فقه اسلامی آماده و تهیه ساختم.

فهرست موضوعات

عنوان	صفحه
مقدمه	۸ - ۱
فصل اول : مفاهیم اساسی	۹
مبحث اول : اجتهاد	۹
مطلب اول : تعریف اجتهاد :	۹
الف : در لغت .	۹
ب : در اصطلاح .	۹
مطلب دوم : چکیده های مهم در اجتهاد :	۱۳
الف : انواع اجتهاد	۱۳
ب : مجال اجتهاد	۱۶
ج: اجتهاد در عصر حاضر	۱۹
د: تجزی اجتهاد	۲۱
مبحث دوم : تقلید	۲۵
مطلب اول : تعریف تقلید :	۲۵
الف: در لغت .	۲۵
ب : در اصطلاح .	۲۵
مطلب دوم: شناخت مجال و حکم تقلید :	۲۷
الف: مجال تقلید	۲۷
ب: حکم تقلید .	۲۷
مطلب سوم: تعریف تقنین فقه و سیر تاریخی آن .	۳۴
الف: تعریف تقنین	۳۴
ب: تعریف تقنین فقه اسلامی	۳۵
ج : سیر تاریخی تقنین فقه اسلامی	۴۰
د : نمونه های تقنین فقه در تاریخ اسلامی	۴۲

مبحث سوم : تلاش های قانون گذاری فقه اسلامی در افغانستان	۴۹
مطلب اول : تقنین فقه اسلامی در سیستم قضایی عهد سلطنت بارکزائی ها	۴۹
مطلب دوم : تقنین معاصر افغانستان در عهد سلطنتهای پسین ونظامهای انقلابی	۵۲
فصل دوم : تقنین فقه اسلامی	۵۷
مبحث اول : جواز تقنین فقه	۵۷
مطلب اول : دلایل جواز دهندگان تقنین فقه اسلامی	۶۰
مطلب دوم : ویژگی ها وفوائد تقنین	۶۶
مبحث دوم : منع تقنین فقه	۶۸
مطلب اول : دلایل منع کنندگان تقنین فقه اسلامی	۶۹
مطلب دوم : عیوب ونواقص تقنین	۷۵
مناقشه و رأی راجح	۷۷
فصل سوم : نقش اجتهاد وتقلید در تقنین فقه اسلامی	۸۴
مبحث اول : تأثیر اشتراط اجتهاد بر قضات در منع تقنین	۸۴
مطلب اول : اجتهاد و صلاحیت های قضات	۸۵
مطلب دوم : التزام قاضی به یک مذهب معین	۹۵
مبحث دوم : جواز تقلید برای قضات وتأثیر آن در جواز تقنین فقه	۹۸
مطلب اول : محدودیت قاضی در فیصله ها توسط تقنین فقه	۹۸
مطلب دوم : ایجاد سهولت برای قاضی مقلد از جهت تقنین فقه	۱۰۵
نتیجه گیری	۱۰۷
پیشنهاد :	۱۰۹
فهرست آیات :	۱۱۰
فهرست احادیث :	۱۱۲
فهرست اعلام :	۱۱۳
منابع ومصادر :	۱۱۴

نتیجه گیری

- ۱ - اجتهاد از لحاظ معنای لغوی (بذل و مصرف نمودن) و معنای اصطلاحی (بذل و مصرف توان علمی است برای استنباط احکام از ادله شرعی) .
- ۲ - مجال اجتهاد عبارت است از: (موضوعات که به دلیل قطعی الثبوت و قطعی الدلاله ثابت نشده باشد).
- ۳ - اجتهاد در عصر حاضر یعنی (اجتهاد علماء در حوادث و نوازل موافق با حالات و شرایط این عصر و زمان .
- ۴ - تجزیه اجتهاد یعنی (تجزیه ملکه اجتهاد در بعض موضوعات) به عمل بیاید.
- ۵ - تقلید از لحاظ معنای لغوی (محاکات یعنی مشابهت و مماثلت در قول و عمل) و معنای اصطلاحی) قبول قول غیر بدون طلب دلیل آن) .
- ۶ - مجال تقلید یعنی (مجال تقلید همان مجال اجتهاد است) .
- ۷ - تعریف تقنین فقه اسلامی در اصطلاح (عبارت از قالب بندیء احکام شرعی اقوال راجح است که قابلیت قانونگذاری را داشته و ترتیب و تصنیف آن منطقی و موضوعی باشد و بمنظور تنظیم همه جانبه جامعه از طرف قوه تشریحی وضع و الزامی گردیده باشد) .
- ۸ - سیر تاریخی آن بطور عام در کشورهای اسلامی بحث شده اعم از دوران امویها و عباسی ها و عثمانی ها و غیره که تلاش های جمعی و فردی راجع به رونق آن صورت گرفته است و نیز در کشور عزیز ما راجع به تلاش های تقنین فقه اسلامی نمونه های از آن در تاریخ خود از زمان سلطنت ها تا دوران انقلاب و حکومت های پسین ، داریم .
- ۹ - در موضوع جواز تقنین فقه اسلامی و منع آن و دیدگاه های علماء راجع به آن و دلایل هر گروه اعم از طرف داران تقنین (مجوزین تقنین) و مخالفان آن (مانعین تقنین) و مناقشه دلایل ایشان بحث شده است .
- ۱۰ - از ویژگی و فوائد تقنین و عیوب و نواقص آن و در نتیجه مناقشه ورأی راجح ، بحث صورت گرفته است و قسمیکه از دلایل هردو گروه معلوم میشود دلایل طرفداران تقنین فقه اسلامی قوی و با مصلحت و به تقاضا ها و شرایط عصر حاضر مناسب تر و مفید به نظر میرسد .

۱۱ - نقش اجتهاد و تقلید در تقنین فقه اسلامی و وتأثیر اشتراط اجتهاد بر قضات در منع تقنین و صلاحیت های ایشان یعنی (هنگامیکه قضات مجتهد باشند و اجتهاد رونق و ترقی داشته باشد به تقنین ضرورت نیست و عدم تقنین بهتر است) .

۱۲ - جواز تقلید برای قضات و تأثیر آن در جواز تقنین و محدودیت قاضی در فیصله ها توسط تقنین و ایجاد سهولت برای قاضی مقلد از جهت تقنین فقه اسلامی یعنی (هنگامیکه قضات مقلد باشند و توان اجتهاد را نداشته باشند مانند که امروز بیشترین قضات در کشورهای اسلامی چنین میباشند باز در این صورت به تقنین خیلی نیاز است و تقنین بهتر است و برای آنها زیاد سهولت ها را ایجاد میکند) .

۱۳ - در آخر کتاب نتیجه گیری و پیشنهاد و فهرست آیات و اطراف حدیث و فهرست نام های بعض علماء که شهرت شان در رساله ذکر گردیده ، و فهرست منابع و مصادر و خلاصه به زبان انگلیسی درج گردیده است .

خلاصه سخن اینست که تقنین فقه اسلامی در عصر حاضر یک ضرورت و مصلحت جامعه اسلامی است که در این رساله این موضوع ترجیح داده شده است .

پیشنهاد

۱- بنده فقط یک پیشنهاد دارم و آن اینست که حالات و شرایط در وطن عزیز ما افغانستان و اکثر کشورهای اسلامی قسمی حاکم شده که امکانات اقتصادی و فضایی امن و مناسب و تلاش ها برای ارتقای ظرفیت کادرهای علمی برای علماء و قضات مساعد و آماده نیست که بتوانند خود را به مقام و درجه اجتهاد برسانند و نیز تنبلی و بی توجهی عامل شده که ما در چندین دهه ها در سطح پایین علمی مانده ایم و پیشرفت نداشته ایم .

بخصوص در بخش قضاء که ما از یک طرف به قضات برجسته و ناب نیاز داریم چونکه قضاوت و پیشبرد مسؤلیت های قضایی کار هرکس نیست بلکه به درجه علمی و مهارت خاصی نیاز است و از دیگر طرف اوضاع و شرایط خیلی ناسازگار است و ما قضات مجتهد نداریم بلکه قضات ما خیلی در سطوح علمی پایین قرار دارند و مقلد هستند چونکه به آن نیاز دارند. پس بهترین و آسان ترین و اصلح ترین راه حل این معضله تقنین فقه اسلامی است که هم برای قضات آسانی را بوجود میآورد که میتوانند بنا برآن وظائف خود را مشخص و مؤثق انجام بدهند و نیز یک مرجع و آدرس مشخص و معلوم در دسترس مردم قرار میداشته باشد ، قسمیکه مشاهده میشود که بالای عمیله تقنین فقه اسلامی فعالیت ها کم رنگ است در حالیکه بنا بر نیازهای وقت و داغ بودن قضیه به تقنین فقه اسلامی خیلی نیاز مبرم است .

دیگر گفتنی ندارم. جزاکم الله خیر الدارین ، ممنون از لطف تان .

فهرست منابع ومصادر

قرآن كريم .

- ١ - آمدى - على بن محمد . الإحكام فى أصول الأحكام . ج ١ / ص ٢٨٧ - طبع اول - دارالصمعى . رياض - سعودى . ١٤٤٠ هـ - ق ٢٠٠٣ م .
- ٢ - ابن القيم الجوزى - أبو عبدالله شمس الدين محمد بن أبى بكر ايوب الزرعى . إعلام الموقعين عن رب العالمين . ج ٦ / ص ١٢٩ . طبع اول : دار ابن الجوزى ، رياض- سعودى . ١٤٢٣ هـ - ق .
- ٣- ابو اسحاق الشاطبى - إبراهيم بن موسى الغرناطى المالكى . الموافقات فى أصول الشريعة . ج ١ / ص ٧٧٦ - ٧٧٩ . طبع اول - دار الكتب العلمية . بيروت - لبنان . ١٤٢٥ هـ - ق ٢٠٠٤ م .
- ٤- ابوزيد - بكر بن عبدالله . فقه النوازل (قضايا الفقهية ، التقنين والإلزام) ج ١ / ص ٣١ . طبع اول - مؤسسة الرسالة - ١٤١٤ هـ - ق ١٩٩٦ م .
- ٥ - - ابو زهره - محمد بن احمد بن مصطفى . أصول الفقه . ج ١ / ص ٣٩٨ . طبع دارالفكر العربى - دمشق . ١٤٢٨ هـ - ق ٢٠٠٧ م .
- ٦ - ابو محمد - عبدالله بن أحمد بن قدامة المقدسى . المغنى فى فقه الإمام احمد بن حنبل الشيبانى . ج ١١ / ص ٣٨١ . طبع اول - دارالفكر . بيروت - لبنان . ١٤٠٥ هـ - ق .
- ٧ - اللهو - عامر بن عيسى حركة تقنين الفقه الإسلامى ج ١ ص ٦ .
- ٨ - امين - عبدالباقى - قانونگذارى . ج ١ / ص ١٠٩ - طبع اول - مركز تحقيقات قاصد (كابل - افغانستان) ١٣٩٧ هـ - ش .
- ٩ - بعلى - عبدالحميد محمود . تقنين أعمال الهيئات الشرعية معالمه وآلياته . ج ١ ص ٢٣ . طبع - دولت كويت .
- ١٠ - بولوز - محمدأو شريف . تربية ملكة الإجتهد من خلال كتاب " بداية المجتهد وكفاية المقتصد لإبن الرشد الحفيد " . ج ١ / ص ٢٩٥ . طبع اول - داركنوز - إشبيليا . رياض-سعودى . ١٤٣٢ هـ - ق ٢٠١٢ م .
- ١١ - بيهقى - أحمد بن الحسن بن على بن موسى ابوبكر . سنن البيهقى الكبرى " كتاب آداب القاضى " ج ١٠ / ص ١٩٥ - طبع سوم - دارالكتب العلمية . بيروت - لبنان . ١٤٢٤ هـ - ق ٢٠٠٣ م .
- ١٢ - بيضاوى - ابوالخير ناصرالدين عبدالله بن عمر بن محمد بن على . منهاج الوصول إلى علم الأصول . ج ١ / ص ٢٤٧ - طبع اول - دارابن حزم . بيروت- لبنان . ١٤٢٩ هـ - ق ٢٠٠٨ م .
- ١٣ - توانا - سيد محمد موسى . الإجتهد ومدى حاجتنا إليه فى هذا العصر . ج ١ / ص ٣٠٧ . طبع قاهره - مصر . ١٣٥٠ هـ - ش ١٩٧٢ م .
- ١٤ - جيزانى - محمد بن حسين بن حسن - معالم اصول الفقه عند أهل السنة والجماعة . ج ١ / ص ٤٩٧ . طبع اول - دارابن الجوزى . رياض - سعودى . ١٤١٦ هـ - ق ١٩٩٦ م .
- ١٥ - خطيب بغدادى - أبوبكر أحمد بن على بن ثابت . تقييد العلم . ج ١ / ص ١٣٤-١٣٨ . طبع اول - دارالإستقامة . قاهره - مصر . ١٤٢٩ هـ - ق ٢٠٠٨ م .

- ١٦ - دكير - محمد تهامى - إمكانية تبديل الشريعة إلى قانون الأهمية ، الواقع ، النتائج . ج ١ ص ٢٠ - ٢٢ - .
- ١٧ - راجحى - عبدالعزيز بن عبدالله . التقليد والإفتاء والإستفتاء - ج ١ / ص ١١ . طبع اول - داركنوز إشبيليا . رياض - سعودى . ١٤٢٧ هـ ق ٢٠٠٧ م .
- ١٨ - زحيلي - . وهبة بن مصطفى . جهود تقنين الفقه الإسلامى ج ١ / ص ٣٥ . طبع اول - دار الفكر - دمشق . ١٤٣٥ هـ ق ٢٠١٤ م .
- ١٩ - زرقا - مصطفى احمد - المدخل الفقهي العام . ج ١ ص ٣١٤ . طبع دوم - دارالقلم دمشق . ١٤٢٥ هـ ق ٢٠٠٤ م .
- ٢٠ - سجستاني - أبو داود سليمان بن الأشعث . سنن أبي داود ، كتاب الطهارة - باب فى المجروح يتيم . ج ١ / ص ١٣٥ . طبع اول - دارالكتب العلمية بيروت - لبنان . ١٤١٦ هـ ق ١٩٩٦ م .
- ٢١ - شثرى ، عبد الرحمن بن سعد بن على تقنين الأحكام الشرعية تاريخه وحكمه ج ١ ص ٢١-٢٢ . طبع اول - دارالتوحيد . رياض - سعودى . ١٤٣٥ هـ ق .
- ٢٢ - شوكانى - محمد بن على بدرالدين . قول المفيد فى أدلة الإجتهد والتقليد . ج ١ / ص ٩٥ . طبع اول - دارالكتاب المصرى القاهرة . ١٤١١ هـ ق ١٩٩١ م .
- ٢٣ - عبدالبر - محمد زكى تقنين الفقه الإسلامى (المبدأ والمنهج و التطبيق) ج ١ / ص ٢١٦ . طبع دوم - ادارة إحياء التراث الإسلامى - دولت قطر . ١٤٠٧ / ١٩٨٦ م
- ٢٤ - عبدالعاطى ، محمد عبد اللطيف رجب أستاذ مشارك بكلية الشريعة و القانون جامعة الإمارات العربية المتحدة تقنين الأحكام الشرعية ضرورة عصرية ج ١ ص ١٩ .
- ٢٥ - عثمانى - محمد تقى - اصول الإفتاء وآدابه ج ١ ص ٦١ . طبع - مكتبة معارف القرآن كراچى باكستان . طبع : ١٤٣٢ هـ ٢٠١١ م .
- ٢٦ - غزالى - ابو حامد محمد بن محمد الغزالى الطوسى . المستصفى ج ٢ ص ٣٨٩ . طبع اول - مؤسسة الرسالة ، بيروت - لبنان . ١٤١٧ هـ ١٩٩٧ م .
- ٢٧ - قرضاوى - يوسف عبدالله مدخل لدراسة الشريعة الإسلامية ج ١ / ص ٢٥٩ . طبع اول - مؤسسة الرسالة . بيروت - لبنان . ١٤١٤ هـ ق ١٩٩٣ .
- ٢٨ - طرزى - امين - روابط تاريخ درميان سيستم قضايى دولتى وغير دولتى در افغانستان . ص ١-٢ .
- ٢٩ - محفوظ بن صغير . الإجتهد القضائى فى الفقه الإسلامى وتطبيقاته فى قانون الأسرة الجزائرية . ج ١ ص ١١٢ .
- ٣٠ - محمد ، فايز محمد حسن أستاذ و رئيس قسم فلسفة القانون و تاريخ كلية الحقوق - جامعة الإسكندرية - الشريعة والقانون فى العصر العثمانى والعلاقة بنظام الملل . ج ١ ص ٦ .
- ٣١ - ندوى - عطاء الرحمن . أستاذ المساعد باللغة العربية ، الجامعة الإسلامية العالمية - بنغلاديش الإجتهد ودوره فى تجديد الفقه الإسلامى . جزء ٣ / ص ٨٢ - ٨٣ .

۳۲ - نصری - . عبدالرحمن بن عمرو بن عبدالله بن صفوان. تاریخ أبی زرعة الدمشقی . طبع اول - دارالکتب العلمیة . بیروت - لبنان . ۱۴۱۷ هـق ۱۹۹۶ م.

۳۳ - هاجر - عیایدة ، . حركة التقنين الفقهي و أثرها على الفقه الإسلامي ج ۱ / ص ۳۰-۳۱ . جامعہ الجزائر کلیة العلوم الإسلامیة قسم الشریعة و القانون - السنة ۱۴۳۷-۱۴۷۸ هـ / ۲۰۱۶-۲۰۱۷ م .

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af